

בין מלך לשופט

סנהדרין פרק ב

הפרקים הראשונים של מסכת סנהדרין עוסקים בשופטים ובבתי דין. הפרק הראשון מפרט את שלושת סוגי ההרכבים של בתי דין – שלושה, עשרים ושלושה או שבעים ואחד. החל מהפרק השלישי המשנה עוסקת בהלכות הנוגעות לדרכי הפעולה של מערכת המשפט ולסדרי הדין. המשנה הפותחת את הפרק הוזה היא מעין פרשנות למשנה הפותחת את פרק א: "דיני ממונות בשלושה. זה בורר לו אחד, וזה בורר לו אחד, ושניהם בוררין להן עוד אחד" (סנהדרין ג, א).

משום כך מפתיע לגלות כי בין שני הפרקים הממשיכים זה את זה חוצץ פרק העוסק ברובו בהלכות מלכים. לכאורה נראה שהסיבה לכך היא משניות א ו-ב העוסקות במעמד של הכהן הגדול ושל המלך כדיינים ונידונים. אך עדיין, מדוע הלכה בודדת, העוסקת בהיות המלך דין, גוררת אחריה פרק שלם המוקדש להלכות מלכים?

שופט הוא מנהיג, מנהיג הוא שופט

נראה כי המפתח לשאלה זו טמון בתפיסה העולה כבר בתנ"ך ורואה קשר הדוק בין המלך ובין השופט. לפי התורה, משרת השופט אינה פונקצייה מנהלתית בלבד – הדיין הוא גם מנהיג הציבור או לפחות אחד ממנהיגיו. כך למשל כאשר משה בוחר את הדיינים מסופר עליהם: "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל, וישם אותם ראשים על העם שרי אלפים שרי מאות, שרי חמשים ושרי עשרות. וישפטו את העם, בכל עת: את הדבר הקשה יביאון אל משה, וכל הדבר הקטן ישפטו הם" (שמות יח, כה-כו).

אותו הרעיון מונח ביסודו של ספר שופטים – השופטים לא רק מנהלים דיונים תאורטיים, הם גם מנהיגים את ישראל במלחמותיו ובמצוקותיו.

כפל תפקידים זה נכון גם למלך שעיקר תפקידו למשול ולהנהיג אך גם מוטלת עליו האחריות לשפוט את העם. כך עולה מתוך בקשת העם משמואל שימליך להם מלך:

ויאמרו אליו, הנה אתה זקנת וכניך לא הלכו בכרכיך; עתה, שימה לנו מלך לשפוטנו ככל הגוים.

שמואל א ת, ה

בדומה, כאשר אבשלום מתחיל לחתור תחת דוד אביו הוא שם עצמו שופט, חלופה לאביו:

...וַיְהִי כֹל הָאִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ רִיב לְבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לְמִשְׁפָּט... וַיֹּאמֶר אֲבִשְׁלוֹם מִי
 יִשְׁמַנִּי שֹׁפֵט בְּאַרְצִי, וְעָלִי יָבֹא כֹל אִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ רִיב וּמִשְׁפָּט וְהִצַּדְקָתִיו... וַיַּעַשׂ
 אֲבִשְׁלוֹם כַּדָּבָר הַזֶּה לְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָבֹאוּ לְמִשְׁפָּט אֶל הַמֶּלֶךְ, וַיִּגְנַב אֲבִשְׁלוֹם אֶת
 לֵב אֲנָשֵׁי יִשְׂרָאֵל.

שמואל ב טו, ב-ו

ומן העבר האחר, כאשר שלמה זוכה למלוכה הוא מבקש מהקב"ה שייתן לו את היכולת
 לשפוט את העם כראוי:

וַעֲתָה ה' אֱלֹהֵי אֲתָהּ הַמְּלִכָה אֶת עַבְדְּךָ תַּחַת דָּוִד אָבִי, וְאֲנֹכִי נֶעַר קֶטָן, לֹא אֲדַע צֵאת
 וְבֹא. וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמְּךָ אֲשֶׁר בְּחִרְתָּ, עִם רַב אֲשֶׁר לֹא יִמְנָה וְלֹא יִסְפֹּר מֵרֵב. וְנִתְּנָה
 לְעַבְדְּךָ לֵב שֹׁמֵעַ לְשֹׁפֵט אֶת עַמְּךָ, לְהִבִּין בֵּין טוֹב לְרָע, כִּי מִי יוּכַל לְשֹׁפֵט אֶת עַמְּךָ
 הַכָּבֵד הַזֶּה:

מלכים א ג, ז-ט

היכולת להשליט סדר פנימי וצדק בציבור היא חלק מהותי מתפקידה של המנהיגות
 ומאחריותה לציבור, ולכן מלך חייב לשמש גם שופט. לעומת זאת, כדי שהשופט יוכל להחיל
 על העם את משפטיו ופסקיו הוא חייב להיות בעל סמכות, ולכן שופט חייב להיות גם מנהיג.
 יתרה מזו, כדי שלשופט תהיה זכות מוסרית לקבוע מי צדיק ומי רשע עליו להכיר את העם
 באופן בלתי אמצעי – לא רק כמקרים משפטיים מופשטים אלא גם כאנשים ממשיים. כמו כן
 עליו לדעת שהוא נושא באחריות כלפיהם ושחובתו בפסיקה אינה רק כלפי החוק הפורמלי
 אלא גם כלפי הנידונים.

החיבור בין פרק א העוסק בשופט ופרק ב העוסק במלך משקף אמירה על מהותה של כל
 אחת מהדמויות והתפקידים האלו ועל היחס ביניהם. עורכי המשנה לא הסתפקו בצמידות בין
 הפרקים ויצרו הקבלה בין סוף פרק א ובין סוף פרק ב – שניהם עוסקים בתפקיד של המלך
 והשופט מהיותם עומדים בראש הציבור:

וְכַמָּה יִהְיֶה אֲנִי בְּעִיר וּתְהֵא רְאוּיָה לְסִנְהֶדְרִין, מֵאַה וְעֶשְׂרִים.
 רַבֵּי נְחֻמִּיָּה אָמַר, מֵאַתִּים וְשָׁלְשִׁים, כְּנֶגֶד שְׁרֵי עֲשָׂרוֹת.

סנהדרין א, ו

אין רוכבין על סוסו [= של המלך], ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשין בשרכיטו,
ואין רואין אותו קשהוא מסתפר ולא קשהוא ערום ולא בבית המרחץ,
שנאמר שום תשים עליך מלך, שתהא איתו עליך.

סנהדרין ב, ו

כשם שאימת המלך מוטלת על העם, כך שררת השופט מוטלת על הציבור, ולכן אין ערך
לשופט אם אין לו עשרה אנשים, המהווים ציבור.

שורש הציבור של המלך והשופט הוא במקור הסמכות של שניהם – הקב"ה, שהוא "מלך
המשפט".

¹ גם רובה של המשנה העוסקת בכוחן הגדול אינה קשורה לעולם המשפט.